

Streszczenie

Paweł M. Pogodziński

Zabytki skutnicze z archeologicznych badań Gdańska z lat 1988-2015

Słowa kluczowe: zabytki skutnicze, badania archeologiczne, Gdańsk

Gdańsk swój rozwój zawdzięczał handlowi opartemu na żegludze morskiej i rzecznej. Miasto to już od czasów średniowiecza było jednym z najważniejszych ośrodków portowych w basenie Morza Bałtyckiego. Pomimo prowadzenia licznych studiów dotyczących zagadnienia żeglugi, budownictwa okrętowego, funkcjonowania portu gdańskiego nadal jest wiele obszarów badawczych, które wymagają dalszych prac poznawczych. Jednym z tych zagadnień są zabytki skutnicze odkrywane w trakcie badań archeologicznych. Od 1988 roku na obszarze Gdańska, prowadzono liczne i wielkopowierzchniowe prace archeologiczne, które przyczyniły się do odkrycia wielu pozostałości łodzi i statków. Głównym wykonawcą tych prac było Muzeum Archeologiczne w Gdańsku, które ostatnie większe badania zrealizowało w 2015 roku. Z tego też powodu przyjęto w niniejszej pracy ramy czasowe od 1988 do 2015 roku. Zabytki skutnicze pozyskane w tym okresie nie doczekały się kompleksowego opracowania uwzględniającego nie tylko analizę identyfikacyjną, typologiczną i chronologiczną, ale także rozpatrywanie funkcjonowania tych zabytków w kontekście uwarunkowań społecznych, gospodarczych oraz przyrodniczych miasta nad Motławą.

Celem pracy jest analiza źródeł archeologicznych - zabytków skutniczych - oraz ich szeroka interpretacja uwzględniająca kontekst kulturowy, społeczny i gospodarczy. W ramach przeprowadzonych prac wykonano całościowe opracowanie jednej kategorii zabytków archeologicznych, jakim są drewniane zabytki skutnicze. Niektóre z tych zabytków były już tematem opracowań naukowych, jednak informacje o większości z nich nie funkcjonują w obiegu naukowym. Potrzeba zebrania i opracowania wszystkich zabytków tej grupy dla potrzeb naukowych oraz świadomość dużego zapotrzebowania zarówno środowisk akademickich i muzealnych na monograficzne opracowanie przyświecała idei podjęcia trudu tego zadania.

Jako główny problem badawczy przyjęto pytanie: czy drewniane zabytki skutnicze odkryte w trakcie badań archeologicznych stanowią ważne źródło do studiów nad

funkcjonowaniem Gdańska jako ośrodka portowego w okresie od średniowiecza do nowożytności?

Z tematem archeologicznych zabytków skutniczych, jak dotąd nieporuszonym w literaturze naukowej, związana jest kwestia demontażu jednostek pływających jako elementu życia miasta portowego w celu pozyskiwania surowca na potrzeby gospodarcze miasta. Zagadnienie to jest jednym z problemów badawczych poruszonych w niniejszej pracy.

W trakcie prac archeologicznych prowadzonych na obszarze Gdańska stwierdzono, iż wiele z odkrytych elementów skutniczych było poddanych procesowi wtórnego wykorzystania, często jako materiał budowlany w zróżnicowanych konstrukcjach. Dodatkowym pytaniem badawczym, które postawiono w ramach niniejszej pracy brzmi: czy wtórne zagospodarowywanie drewna skutniczego było istotnym elementem działalności gospodarczej Gdańska w okresie od średniowiecza do nowożytności?

Praca została napisana na podstawie zbior 131 zabytków skutniczych. Najważniejszą poznawczo grupę stanowi 7 wraków odkrytych na stanowiskach: Zielona Brama, Chmielna, Ołowianka (dwa wraki), Brabank i Podwale Staromiejskie (dwa wraki). Analizą objęto elementy wiązań wzdluznych i poprzecznych: 6 stępek (zachowanych w 10 fragmentach), 8 denników i 2 wręgi. Opracowano także zbiór fragmentów poszycia kadłubów, składający się z klepek połączonych tj. co najmniej dwóch klepek połączone ze sobą wzdluznie lub poprzecznie – 18 przykładów oraz pojedynczych fragmentów klepek – 89 sztuk. Do kategorii poszycia zaliczono także zembrant. Dodatkowo w pracy ujęto także znaleziska półfabrykatu skutniczego oraz domniemanego elementu skutniczego.

W pracy wykorzystano także liczny materiał naukowy obejmujący głównie źródła archeologiczne, historyczne i etnograficzne.

Gdański zbiór zabytków skutniczych jest bardzo zróżnicowany typologicznie i chronologicznie. Stanowi unikalną kolekcję w porównaniu do materiałów pozyskanych w innych ośrodkach portowych na obszarze ziem polskich, m.in. ze Szczecina i Wolina, oraz wyróżnia się na tle znalezisk z badań archeologicznych ośrodków portowych w basenie Morza Bałtyckiego.

Zbiór zabytków skutniczych pozyskanych w trakcie badań archeologicznych realizowanych na terenie Gdańska w latach 1988-2015 znacznie poszerza wiedzę na temat funkcjonowania miasta, jako ośrodka portowego, szczególnie od XIV wieku. Przedstawione źródła archeologiczne wniosły wiele nowych informacji do dalszych studiów nad zagadnieniami związanym z żeglugą morską i rzeczną w porcie gdańskim oraz funkcjonowaniem miejsc skutniczych i stoczniowych.

Na podstawie przeglądu materiałów szkatniczych z Gdańska można stwierdzić, że wraz ze zmianami ekonomicznymi (głównie z rozwojem handlu) i społecznymi (nowi mieszkańcy miasta) następowały zmiany w szkatnictwie gdańskim, a tym samym zmiany w konstrukcji statków. Nie były to zmiany o charakterze rewolucyjnym, a raczej ewolucyjnym, polegające na stopniowej adaptacji nowych rozwiązań.

Wykazano, że zabytki szkatnicze, które traktowane są jako destrukty, są cennym źródłem wiedzy o bogatej przeszłości Gdańska. Z tego też powodu powinien zmienić się stosunek do tej kategorii źródeł archeologów realizujących badania. Zabytki tego typu powinny wzbogacać kolekcje gdańskich muzeów i powinny być eksponowane jako ważne dziedzictwo kulturowe świadczące o historii Gdańska, który wiele w swym rozwoju zawdzięczał żegludze.

W badaniach nad elementami szkatniczymi należy uwzględnić ich „drugie życie” jako obiektów wtórnie wykorzystanych w różnych działaniach gospodarczych. Zaprezentowane przykłady wykorzystania elementów szkatniczych pokazują mnogość zastosowań tego surowca i są one dobrym przykładem umiejętnego recyklingu i upcykilngu drewnianych jednostek, które powinny być obecnie wykorzystane zgodnie z wymogami działań proekologicznych.